

Pomogáts Béla: I. Magyar irodalom Erdélyben (1918–1944). II. Irodalmi dokumentumok.
Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

A kisebbségi sorsban élő magyar irodalmak, az erdélyi magyar irodalom is a nemzetépítő szellemi és erkölcsi feladatvállalásnak a révén kereste és találta meg a saját identitását. Az erdélyi író szellemisége és teljesítménye mindig a magyar nemzeti közösség nagy történelmi és morális kérdéseit vetette fel, és a nemzeti fennmaradás szorongató kérdéseivel viaskodott. Így vonult be az egyetemes magyar irodalomba és a világirodalomba is.

Az erdélyi magyar irodalomról, történetéről kialakított, kialakítandó összegező kép rész-eredményeit Kristóf György, György Lajos, Tolnai Gábor, Kozocsa Sándor, Makkai László, Ligeti Ernő, Sóni Pál, Kántor Lajos–Láng Gusztáv, Béládi Miklós, Kötő József, Bertha Zoltán–Görömbei András, Marosi Péter, Szegedy-Maszák Mihály–Veres András, Pomogáts Béla, Dávid Gyula munkái alapján állíthatjuk össze, nem feledkezve meg a Balogh Edgár szerkesztette Romániai magyar irodalmi lexikonról, illetve Ion Chinezu, Nicolae Balotă műveiről sem. Ebbe a sorba illeszkedik Pomogáts Béla közel fél évszázados kutatómunkája nyomán, s ennek eredményeként közreadott

mintegy félszáz kiadványnak (tanulmányoknak és folyóiratcikkeknek) az eredményeként most közreadott, itt ismertető kötet.

A kötet első része az erdélyi magyar irodalom első nagy korszakának, az 1918 és 1944 közé eső évek irodalmi folyamatait mutatja be: a kialakulás előzményeit (többek között Ady Endre ösztönző hatását), társadalmi és politikai kereteit, irodalmi műhelyeit, képet rajzol az erdélyi gondolat, a transzilvánizmus nagy hatású közösség- és irodalomszervező eszmeköréről, majd a transzilván irodalom történelmi jelentőségű műhelyéről, az Erdélyi Helikon irodalomszemléletéről, irodalomtörténet-írásáról, például Kristóf György, György Lajos, Kelemen Lajos munkásságáról.

A transzilván ideálok vonzásában megszületett helikoni költészetéről is képet kapunk: a „helikoni triászról”, Áprily Lajos nemes veretű költeményeiről, elégikus tájverseiről, Reményik Sándornak az egyetemes humánusértékként védő verseiről, Tompa László személyes élményekkel átszőtt történelmi szemléletéről, de Bartalis János Olosz Lajos munkásságáról, verseiről, expresszív, szabad verses kifejezéseiről, amelyek mind a „kisebbségi humánus” nemes hagyományait képviselték, képviselik. Mellettük Szombati Szabó István, Bárd Oszkár, Endre Károly, Kádár Imre és Finta Zoltán verseiről is rövid összefoglalást olvashatunk.

A transzilvánista prózapoétika képviselőit az erdélyi memoáriródlom vonulatába ágyazva Kós Károly ma is időtálló, sokoldalú reneszánsz szellemi és morális örökségét, Bánffy Miklós regényírói, politikai és irodalomszervezői munkásságát mutatja be Pomogáts Béla, majd Kuncz Aladárnak a közösségi felelősség és munka eszményéhez szegődött magatartásáról, Tabéry Géza az erdélyi társadalmi harcok mozgását, a világnézetek küzdelmeit megvilágító regényeiről olvashatunk. A sorban Makkai Sándor következik, az Ady költészete mellett kiálló, nagy sikerű regényíró, aki az erdélyi magyarság egész nemzetiségi sorsának vizsgálatával, a „Magunk revíziója” és a „Nem lehet” kijelentésig jutott el. A Molter Károly, Berde Mária, Karácsony Benő, Ligeti Ernő és Sipos Domokos műveiről szóló sorok, oldalak után a *Székely elbeszélők* című alfejezetben a Benedek Elek, Szentimrei Jenő, Nyíró József, Tamási Áron, Kacsó Sándor regényeivel büszkélkedő székely írócsoportot ismerhetjük meg, akik „nem az irodalom egységének szegzik székely voltukat, inkább a sorsuknak adnak nevet vele. Magyar virágok, de emlékezniök kell a kövekre, amelyek közül világ csodájára kihajtottak” – vélte Németh László. S Ligeti Ernő is csupán azt a véleményét fűzte nevékhöz, hogy „külön színt jelentettek a nemzeti irodalomon belül [...], a székelységből kiszakadtak népük ügyét nemcsak a leírt szóval igyekeztek szolgálni”.

A Korunkról, Dienes László, Gaál Gábor, Franyó Zoltán, Szilágyi András, Salamon Ernő műveiről, tevékenységükről, irodalomtörténeti jelentőségükről *Az irodalmi baloldal* című alfejezetben kapunk átfogó képet. A Korunk szerkesztőségi életébe, a magyar baloldali szellemiség egyik legnagyobb hatású és legértékesebb műhelyébe kalauzol el Pomogáts Béla, abba a sokrétű tevékenységbe tekinthetünk bele, amely a korszak kritikai keresztmetszetének szánta a folyóiratot, a szociológia, a közgazdaságtan, a történetírás, a természettudományok de az irodalom és művészet jelenségeivel együtt.

Az erdélyiség fordulója című alfejezetben a megújulási törekvéseket veszi számba a szerző, amikor a nemzeti türelmet és a megbékélést hirdető „transzilván gondolat”-nak a két irányból érkező nacionalista kihívással kellett szembenéznie. A kibontakozó „Vallani és vállalni” vita, a „Magunk revíziója”, az EMIR megalakulása és a „Nem lehet”, de a „Lehet, mert kell” vita egy-egy állomásán vezeti olvasóit a szerző.

Az erdélyi fiatal magyar értelmiség történelmi jelentőségű kezdeményezéséről, a Vásárhelyi találkozón felvetett problémák, az erdélyi magyarság gazdasági, szociális, kulturális és erkölcsi kérdéseinek megoldását célzó javaslatokról is összefoglalást kapunk, főleg a jobb- és baloldalt egyésíteni tudó kompromisszumokról, de a román–magyar kiegyezést szorgalmazó véleményekről is.

A tudományos intézetek híján a társadalmi valóság kutatása, leírása is az erdélyi írókra hárult, s a Benkő József, Kövári László, Kazinczy Ferenc s természetesen Orbán Balázs munkáit folytató Aradi (Erdélyi) Viktor, Jancsó Elemér, Bányai László, Nagy István, Jordáky Lajos, Kós Károly,

Tamási Áron, valamint Domokos Pál Péter művei folytatják az erdélyi hagyományokat, mint ahogyan az Erdélyi Fiatalok *Falu Füzetei* – a Sarló mozgalom és Dimitrie Gusti nyomán –, s a Korunk szociográfiai szemléletű cikkei, tanulmányai.

A *költészet s a prózairodalom megújulása* cím alatt a második helikoni nemzedék – Dsida Jenő, Jékely Zoltán, Szabó László, Horváth Imre – verseiről, valamint a régi magyar „enciklopédisták” örökségét folytató Cs. Szabó László, az erdélyi magyar irodalom áldozatos mecénása, Kemény János, a szegények közül érkező szintén „példaember”, Böződi György, az íróként is kiváló, de az emigráció egyik szellemi vezetője, Wass Albert és a szórványban élő magyarok életkörülményeit feltáró Ignác Rózsa prózájáról olvashatunk hiteles véleményt, azokról, akik az esszéirodalomtól a valóságirodalomig vitték, gazdagították erdélyi irodalmunk tematikáját.

Az erdélyi drámai alkotások nagy részét „könyvdrámá”-nak véli Pomogáts Béla, de Bánffy Miklós, Kós Károly és Tamási Áron, valamint Bródy Sándor munkássága mégis fémmel jelzi az erdélyi magyar drámai irodalmat. Az erdélyi magyar színjátszás gazdag és szép hagyományát megemlítve (1792-ben Kolozsváron megnyílt az első állandó színház), a színházi kultúra fenntartásában és fejlesztésében, a magyar filmgyártás megindításában, filmiskola megalapításában jelentős szerepet játszó Janovits Jenő alakját is megidézi a szerző. Színházi „ars poeticá”-ját így fogalmazta meg: „A színpad ítélőszék. A színház saját korának eleven képe. Múlt idők emlékeztetője. Jövendő napok prófétája”.

A széles körképet a bécsi döntés után kialakult irodalmi élet bemutatásával zárja Pomogáts Béla. Az Erdélyi Helikon köré csoportosult írók, költők az erdélyi magyar irodalom hagyományos humanizmusa mellett tettek hitet, visszatekintve a kisebbségi sorban eltöltött két évtizedre, az erdélyi magyar irodalom népi elkötelezettsége és a szabadelvű erdélyi tradíciója mellett nyilatkoztak. „Erőt és hitet úgy az egyéni alkotáshoz, mint a közösségért való munkához öntudatos magyarságunkból merítettünk. Múltunk nagy tanításaira figyelve s erős hittel bízva népünk eljövendő hivatásában, a mindennapi életünkért folytatott küzdelem közben is kötelességünknek tartottuk figyelni a velünk együtt élő népek szellemi életét s ezen át gondolkozását. Nemcsak ennek eljövendő hasznáért, hanem hogy a más nép arcába való betekintés által magunkról is helyesebb ismerethez jussunk”

Ebben a szellemben vehetjük kezünkbe s olvashatjuk, tanulmányozhatjuk újra és újra Pomogáts Béla könyvét, s az egyes fejezeteket az erdélyi diákok, egyetemi hallgatók tankönyveként beépíthetjük anyanyelvi és irodalomoktatásunkba. Annál is inkább, mert az egyes írói sorsok, alkotások bemutatásán, ismertetésén túl irodalmi dokumentumok tárházát kapjuk: az erdélyi magyar irodalom közel száz elméleti, publicisztikai irodalmi programjait, írói nyilatkozatokat, irodalomtörténeti dokumentumokat, bírálatokat, amelyek hitelesen alátámasztják Pomogáts Béla elméleti, irodalomtörténeti fejtegetéseit, azt a véleményt, hogy az erdélyi magyar szellemi életnek mindig a hagyományos erdélyi szabadelvűség volt a rendező elve, s mindig eleven hatóerőt jelentett a közösségi-nemzeti elkötelezettség, s azt a tényt, hogy az erdélyi magyar irodalom és az egyetemes magyar irodalom összetartozása mindig is eleven maradt az eltelt idők során.

Köszönjük Pomogáts Béla tanár úrnak, hogy az erdélyi magyar irodalom élettörténetének „regényét” megírta, nem csak erdélyi olvasóknak, irodalomkedvelőknek, hogy osztozhatunk a szerzővel ebben az élményben. Köszönjük, hogy jól érezte magát, valóságos szellemi otthonra és baráti közösségre talált nálunk, s azért is köszönjük, hogy bemutatva erdélyi irodalmunk sokszínűségét, gazdagságát, megerősített bennünket is abban a hitünkben, hogy a nagyobb közösség tagjaként, a nemzeti összefogás jegyében, a vallások, világnézetek, társadalmi és gazdasági osztályok felett álló, az ezeréves magyar szellem folytatólagos munkálására serkent bennünket abban a Tündérkertben, amelyben az erdélyi népek egymáshoz való szükséges és közös hasznú békességét, a szellemi kultúrának népek, nemzetek, politikák és világnézetek feletti kötelezettségét szolgálhatjuk.

Málnási Ferenc

ny. tanár (Kolozsvár)